

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות

מדרש דברים רבה

מדרש דברים רבה הוא מדרש אגדה דרשני לספר דברים השייך תקופה הקדומה של מדרשי התנחומא.¹ המדרש נערך, ככל הנראה, בארץ ישראל, בסוף המאה השישית לספירת הנוצרים. קיימות בידינו שתי מהדורות של המדרש: דברים רבה הנדפס, ודברים רבה על פי כתב יד שפורסם על ידי ש' ליברמן ומכונה 'דברים רבה ליברמן'.

שם המדרש

מדרש דברים רבה מצוטט בימי הביניים בשמות 'ואלה הדברים רבה' ו'דברים רבתי', וגם בשמות 'תנחומא' או 'ילמדנו'. הכינוי 'רבה' נוסף לשם המדרש, ככל הנראה, בהשפעת שאר מדרשי האגדה לתורה. עם העתקת מדרשי האגדה לתורה בזה אחר זה באותם כתבי היד, הפכה התיבה 'רבה' לציון שם של קבוצת מדרשים, ובהדרגה צורפה לשמות המדרשים. ממדרש בראשית רבה עבר כינוי זה לויקרא רבה ולאחר מכן לשאר המדרשים על התורה. מדרש דברים רבה השייך לקבוצת התנחומא נוסף לאוסף מדרשי הרבה, ככל הנראה, מכיוון שלא נמצא חיבור אגדה אחר לספר דברים.

זמנו ומקומו של המדרש

המדרש נערך ככל הנראה בארץ ישראל בסוף המאה השישית. על כך מעידים שמות החכמים המוזכרים בו - תנאים, ואמוראים מהדורות הראשונים בארץ ישראל, לשון המדרש ואוצר המילים השאלות המעידות על תקופת השלטון הרומי, המקורות שעליהם המדרש מתבסס, וכן שמות מקומות בארץ ישראל המופיעים בו. כמו כן, סגנונו של דברים רבה הבא לידי ביטוי בצמצום המבע, עקיבות בצורה ובהירות, קושר אותו אל מדרשי האגדה הארץ ישראלים הקדומים. העדר השפעה של התלמוד הבבלי על המדרש, והארמית הארץ ישראלית המופיעה בו מצביעים על כך כי המדרש נערך בתקופה הביזנטית, בטרם התפשט התלמוד הבבלי בארץ ישראל.

שפתו של המדרש

מדרש דברים רבה כתוב בעברית של לשון חכמים עם כמות מעטה יחסית של ארמית ארץ ישראלית ומילים יווניות ורומיות. המדרש מתאפיין בסגנון קצר וכמעט ואין בו תיאורים רחבים. שמות החכמים מופיעים ללא תארים מיוחדים, בשונה משאר מדרשי התנחומא המוסיפים תארים דוגמת 'הכהן', 'בירבי' וכדומה לשמות החכמים. מדרש דברים רבה עושה שימוש בנוסחאות החוזרות על עצמן באופן אחיד לאורך כל המדרש, היוצרות אחידות לשונית וסגנונית ומעידות על ארגון מכוון של המדרש. לדוגמא: כל פתיחת הלכתית² מתחילה בנוסחא: 'הלכה. אדם מישראל מהו שיהא...!', פתיחתא רגילה מתחילה במילים 'זה שאמר הכתוב', ציטוט ממקור תנאי יבוא אחרי הביטוי 'כך שנו חכמים', ועוד.

¹ ראה במבוא למדרש התנחומא.

² פתיחתא היא דרשה בעלת מבנה אופייני הפותחת בכותרת 'רב פלוני פתח' אחריה מובא פסוק בדרך כלל מספרי הנביאים או הכתובים. הפסוק נדרש עד שבסופה של הדרשה מגיעים לפסוק הראשון של הסדר המקראי בו עוסק המדרש. פתיחתא הלכתית אינה פותחת בפסוק אלא בשאלה הלכתית, או בציטוט של הלכה, והדרשה מתגלגלת מדיון בהלכה עד לפסוק הסדר המקראי.

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות

